Hanna Ruszczakowa

Z historii Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej Oddział w Łodzi (1937-1939)

Prace Polonistyczne Studies in Polish Literature 31, 313-323

1975

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MUZEUM HISTORII POLSKI

Prace Polonistyczne, ser. XXXI, 1975 r.

HANNA RUSZCZAKOWA

Z HISTORII TOWARZYSTWA POLONISTÓW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ ODDZIAŁ W ŁODZI (1937—1939)

Coraz trudniej dostępne materiały dotyczące działalności Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej — Oddział w Łodzi — w latach 1937—1939 skłaniają do zainteresowania się pracami tej ważnej dla łódzkiego środowiska polonistycznego instytucji, tym bardziej że prowadzone badania nad historią doskonalenia zawodowego nauczycieli języka polskiego (lata 1945—1972) uwydatniły wyraźny wpływ prac Towarzystwa na poczynania pierwszych instytucji organizujących pomoc metodyczną dla nauczycieli w roku 1945.

Niniejsza publikacja przypomina dorobek Towarzystwa Polonistów z lat 1937—1939, nie dokonując jeszcze jego dokładnej oceny. Związki Towarzystwa z ogniskiem metodycznym języka polskiego m. Łodzi w latach 1945—1948 zasygnalizowano w pracy *Ognisko metodyczne języka polskiego m. Łodzi w latach 1945/46—1947/48* (Łódź 1974). Wnikliwsze badania pozwolą ukazać działalność Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej — Oddział w Łodzi na tle życia oświatowego miasta w dwudziestoleciu międzywojennym oraz wykazać ciągłość poczynań środowiska polonistycznego Łodzi.

I. Na walnym zebraniu Koła Polonistów w dniu 22 II 1937 roku uchwalono jednogłośnie przekształcenie istniejącego dotychczas samodzielnego, choć niestatutowego, Koła Polonistów w Oddział Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej[1]. Oddział liczył 46 członków, prezesem wybrano T. Czapczyńskiego, wiceprezesem S. Skwarczyńską, sekretarzami W. Wrzesińską i A. Mirkowicza, skarbnikiem A. Czaplińskiego. Do komisji rewizyjnej weszli Z. Hajkowski, A. Skocka, I. Stankiewicz. W chwili powstania oddział łódzki utworzył następujące sekcje: naukową, którą

[1] *Kronika Oddziału Łódzkiego Towarzystwa Polonistów R.P.*, „Prace Polonistyczne" 1938, S. II, s. 451.

kierowała S. Skwarczyńska, dydaktyczną, którą prowadził J. Z. Jakubowski, organizacyjną, w skład której weszli A. Czapliński, W. Fallek, J. Z. Jakubowski, W. Wrzesińska, sekcję pracy społecznej objęli J. Bolechowski i W. M. Jakóbczyk. Za współpracę z nauczycielami szkół powszechnych odpowiedzialny był A. Mirkowicz, kierownik sekcji humanistycznej przy Inspektoracie Szkolnym m. Łodzi. W kwietniu 1937 wystąpił z zarządu L. Stolarzewicz, a w grudniu tegoż roku, ze względu na stan zdrowia, przerwał chwilowo pracę w Towarzystwie T. Czapczyński. Kierownictwo objęła S. Skwarczyńska. We wrześniu 1938 roku utworzono sekcję teatrologiczną, a jej prowadzenie objął W. Fallek przy współpracy W. M. Jakóbczyka i J. Z. Jakubowskiego[2]. W maju 1938 roku zgłosił swą rezygnację ze stanowiska członka zarządu W. M. Jakóbczyk. W lutym 1939 roku odbyło się uroczyste walne zebranie członków Towarzystwa, na którym obecni byli: przedstawiciel Zarządu Głównego Towarzystwa Polonistów R.P. J. Saloni, wojewoda H. Józewski, przedstawiciele miasta, kurii biskupiej, Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Polskiego Towarzystwa Historycznego — Oddział w Łodzi, Towarzystwa Dyrektorów Szkół Średnich Państwowych i Prywatnych, dyrektorzy teatrów, przedstawiciele radia, prasy, literatury i sztuki. Program spotkania, które prowadził T. Czapczyński, był następujący: S. Skwarczyńska przedstawiła działalność łódzkiego Oddziału Towarzystwa (*Rzut oka na działalność Towarzystwa Polonistów R.P. Oddział w Łodzi*), szczegółowe sprawozdanie z prac Towarzystwa złożyła W. Wrzesińska. W drugiej części spotkania prelekcję na temat *Witkiewicz — pisarz i myśliciel* wygłosił J. Z. Jakubowski. Na zebraniu tym zrezygnował, ze względu na stan zdrowia, z kierownika sekcji dydaktycznej w Zarządzie Głównym Towarzystwa T. Czapczyński i do Zarządu Głównego weszli: J. Z. Jakubowski i M. Romankówna[3].

Po zmianach organizacyjnych i personalnych w latach 1938—1939 Oddział Łódzki Towarzystwa Polonistów R.P. liczył w dalszym ciągu 46 członków i podzielony był na następujące sekcje i komisje: sekcją naukową (przemianowaną w czerwcu 1939 roku na Sekcję Historii i Teorii Literatury) kierowała S. Skwarczyńska, sekcją dydaktyczną — J. Z. Jakubowski, sekcją lingwistyczną — Z. Chądzyńska i S. Studziński, sekcją społeczną — A. Jamroż. W skład komisji teatrologicznej (przemianowanej w czerw-

---

[2] *Sprawozdanie Towarzystwa Polonistów R.P. Oddział w Łodzi*, tamże 1939, S. III, s. 461.

[3] *Ibidem*, s. 462.

cu 1939 roku na Sekcję Kultury Teatrologicznej) weszli W. Fallek, P. Gorczykowski, M. Skolimowska. Do komisji wydawniczej należeli S. Skwarczyńska, J. Z. Jakubowski, M. Romankówna, M. Jodłowska, T. Nowacki. W sekcji naukowej i wydawniczej czynny udział brała A. Kowalska[4].

II. Sekcja naukowa realizowała dwuletni plan odczytów z wybranych zagadnień historii literatury polskiej (średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, neoromantyzm). W latach 1937—1939 odczyty wygłaszali: T. Czapczyński (*Dwa oblicza Mariana Piechala*, rok szkolny 1936/37 — drugie półrocze), S. Skwarczyńska (*Średniowiecze w świetle nowszych badań naukowych*, rok szkolny 1937/38), R. Pollak (*Humanizm i odrodzenie*, rok szkolny 1937/38), Z. Łempicki (*Z zagadnień baroku*, rok szkolny 1937/38), K. Górski (*Oświecenie i klasycyzm w świetle najnowszych badań*, rok szkolny 1937/38), Z. Łempicki (*Z zagadnień romantyzmu*, rok szkolny 1938/39). Z. Szweykowski (*Pozytywizm polski na tle pozytywizmu europejskiego*, rok szkolny 1938/39), A. Boleski (*Symbolizm w neoromantyzmie*, rok szkolny 1938/39), L. Fryde (*Drogi krytyki współczesnej*, rok szkolny 1938/39). Na rok szkolny 1939/40 zaplanowano odczyty z teorii literatury i metodologii badań literackich[5].

III. Sekcja dydaktyczna organizowała tzw. Dni Polonistyczne. W roku szkolnym 1938/39 miały miejsce dwa spotkania z nauczycielami, jedno z polonistami szkół średnich, drugie z udziałem polonistów szkół średnich i powszechnych. Referaty i lekcje pokazowe miały przede wszystkim charakter instruktażowy, stanowiły ważną formę pomocy metodycznej. Na zebraniu z nauczycielami szkół średnich referat *Program języka polskiego w gimnazjum w świetle potrzeb programu języka polskiego w liceum* wygłosił J. Z. Jakubowski. Dwugodzinną lekcję w klasie I liceum humanistycznego na temat: „Synteza średniowiecza", przeprowadziła S. Skwarczyńska. Spotkanie z nauczycielami szkół średnich i powszechnych sekcja dydaktyczna zorganizowała wspólnie z miejskimi władzami oświatowymi. Konferencję tę poświęcono egzaminowi wstępnemu do gimnazjum. Wygłoszono następujące referaty: J. Cyganowski, *Przygotowanie ucznia szkoły powszechnej do gimnazjum*, W. Wrzesińska, *Uwagi dydaktyczne w związku z egzaminem z języka polskiego do klasy I gimnazjum*. Lekcję koleżeńską w klasie szóstej szkoły powszechnej (po klasie szóstej uczniowie mogli zdawać egzamin wstępny do szkoły średniej)

---

[4] *Ibidem*, s. 463—472.
[5] *Ibidem*, s. 463.

prowadził M. Marczewski. Na rok szkolny 1939/40 sekcja dydaktyczna planowała konferencje poświęcone nauczaniu „języka" w gimnazjum i liceum.

Trudności metodyczne, jakie napotykali nauczyciele przy realizacji programu nauczania w zreformowanym liceum, sprawiły, że sekcja dydaktyczna zorganizowała spotkania, w czasie których poloniści wysłuchali następujących referatów: S. Skwarczyńskiej *Sredniowiecze w liceum* i *Teoria literatury w liceum* oraz J. Z. Jakubowskiego *Wytyczne programu języka polskiego w różnych typach liceum ogólnokształcącego* i *Realizacja programu w pierwszym półroczu liceum*[6].

IV. Sekcja lingwistyczna Towarzystwa Polonistów R.P. — Oddział w Łodzi postanowiła zorganizować pracę badawczą nad językiem Łodzi, wzmocnić wysiłki dydaktyczne nad językiem, zainteresować szersze koła inteligencji zagadnieniami czystości i poprawności języka polskiego. Swą działalność prowadziła głównie w formie miesięcznych pogadanek radiowych (Z. Chądzyńska). Odczyty dla nauczycieli i „szerszych kół inteligencji" rozpoczął W. Doroszewski wystąpieniem *Studium języka a studium literatury*[7].

V. Odpowiadając na apel sekcji społecznej, aby „skupić wysiłki i ofiarność społeczną polonistów przez zorganizowanie bezpłatnych odczytów i wieczorów dla najszerszych mas ze szczególnym uwzględnieniem przedmieść Łodzi", członkowie Towarzystwa Polonistów wygłaszali pogadanki na tematy literackie, kulturalne, historyczne. W omawianym okresie odbyły się następujące odczyty: J. Bolechowski, *Zagadnienie kolonii zamorskich* w Towarzystwie Przyjaciół Bałut, ul. Brzezińska 128; J. Z. Jakubowski, *Wyższość kultury niemieckiej w świetle prawdy* w świetlicy dla młodzieży, ul. Podmiejska 21; A. Jamroż, *Obronność Państwa a C.O.P.* w Legii Inwalidów Wojennych R.P.; M. Jodłowska, *Życie kobiet w dawnej Polsce* w świetlicy dla młodzieży, ul. Senatorska 8; A. Kowalska, *Życie miasta w dawnej Polsce* w Domu Oświatowym, ul. B. Prusa 15; M. Romankówna, *Prawda o stosunkach kulturalnych polsko-niemieckich* w świetlicy w barakach dla wyeksmitowanych oraz *Stosunki kulturalne polsko-niemieckie według Wańkowicza i Kisielewskiego* w Przysposobieniu Wojskowym Kobiet. Na rok szkolny 1939/40 planowano cykl odczytów z kultury staropolskiej oraz wieczory poezji. Do udziału w pracach sekcji społecznej, oprócz wyżej wymienionych, zgłosili

---

[6] *Ibidem*, s. 463—464.
[7] *Ibidem*, s. 465.

się również J. Chwilczyńska, W. Fallek, L. Stolarzewicz i S. Studziński[8].

VI. Zadaniem sekcji organizacyjnej było przygotowywanie odczytów „dla starszej młodzieży szkolnej i szerszej publiczności". Wygłaszali je — K. Górski: *Osobowość twórcza B. Prusa* (odczyt ten ilustrowany był recytacją fragmentów dzieł pisarza w wykonaniu C. Niedźwieckiej i R. Bujańskiego), *Tradycja i postęp w twórczości Stefana Żeromskiego, Romantyzm i pozytywizm u Stefana Żeromskiego*; J. Muszkowski, *Nauka o książce a nauka o literaturze*. Szczególnym powodzeniem cieszyły się tzw. „wykłady przedmaturalne", przeciętnie każdego z nich słuchało 300 uczniów. W roku szkolnym 1938/39 wygłoszono dziesięć wykładów „przedmaturalnych" o następującej tematyce: Z. Hajkowski, *Jan Kochanowski na tle epoki*, S. Skwarczyńska, *Polski barok na tle europejskiego*, M. Romankówna, *Dydaktyzm i piękno literatury stanisławowskiej*, S. Skwarczyńska, *„Dziady" III cz. jako dzieło swojej epoki i dzieło ponadczasowe*, J. Z. Jakubowski, *Poezja, powieść, publicystyka w dobie pozytywizmu*, P. Gorczykowski, *Wyspiański — poeta niepodległości, wizjoner, dramaturg*, W. Fallek, *Pierwiastki artystyczne w twórczości neoromantyków*, J. Bolechowski, *Idea walki orężnej u Sienkiewicza i Żeromskiego*, A. Mirkowicz, *Miłość ojczyzny jako jedna z kierunkowych polskiej literatury*. A. Jamroż, *Główne kierunki współczesnej powieści polskiej*.

Sekcja organizacyjna przygotowywała również wieczory autorskie, np. M. Piechala i A. Kasprowicza, przy czym wiersze poetów recytował W. Krasnowiecki; wieczory młodej literatury, poświęcone np. twórczości Przybosia, Czechowicza, Piętaka, Świrszczyńskiej, Miłosza; wieczór prozy Andrzejewskiego z recytacją fragmentów *Ładu serca* przez W. Hańczę. Wieczory autorskie poprzedzała zawsze prelekcja. W spotkaniach tych uczestniczyli nauczyciele, młodzież i „szersze koła inteligencji"[9].

VII. Równie pożyteczne i interesujące formy pracy przyjęła komisja teatrologiczna. Działała ona dwie kadencje, przy czym w pierwszej kadencji członkami komisji byli W. Fallek, W.M. Jakóbczyk i J. Z. Jakubowski, w drugiej kadencji W. Fallek, P. Gorczykowski i M. Skolimowska. Komisja miała za zadanie, przy współpracy z Teatrem Miejskim, Kołem Dyrektorów Szkół Średnich Państwowych i Kołem Dyrektorów Prywatnych Szkół Średnich, organizować przedstawienia teatralne dla młodzieży szkol-

---

[8] *Ibidem*, s. 465—466.
[9] *Ibidem*, s. 466—467.

nej. Ustalono wspólnie repertuar przedstawień abonamentowych i pozaabonamentowych, redagowano specjalne programy teatralne dla młodzieży szkolnej. Miały one na celu zaznajomienie młodego widza z twórczością danego pisarza, epoką, w której tworzył, z założeniami granej sztuki. Redaktorem programów teatralnych dla młodzieży był W. Fallek, współpracowali z nim T. Czapczyński, P. Gorczykowski, W. M. Jakóbczyk, J. Z. Jakubowski, W. Lipiec, M. Romankówna, S. Skwarczyńska. Wydano osiem programów, oto artykuły zamieszczone w poszczególnych programach:

Nr 1: W. Fallek, *Edmund Rostand — poeta miłości i chwały narodowej, W epoce Cyrana de Bergerac, Cyrano de Bergerac.*

Nr 2: W. M. Jakóbczyk, *Aleksander Fredro i jego komedie na tle epoki — 1793—1876 (Geneza i charakter komedii. Komedia w Polsce. Zarys twórczości Fredry), „Pan Jowialski", dzieło i artysta na tle epoki.*

Nr 3: W. Fallek, *Twórczość dramatyczna Jerzego Szaniawskiego, Polska Akademia Literatury*; T. Czapczyński, *„Most" Szaniawskiego.*

Nr 4: W. M. Jakóbczyk, *„Antygona" Sofoklesa (I. Epoka, II. Teatr starożytny, idea i budowa tragedii greckiej, III. Istota tragedii i tragizmu — definicja utworu, IV. Sofokles — jego życie i dzieła, V. „Antygona").*

Nr 5: J. Z. Jakubowski, *Juliusz Słowacki — „Kordian" (I. Koleje życia — twórczość, II. „Kordian")*; S. Skwarczyńska, *Dramat romantyczny.*

Nr 6: M. Romankówna, *Epoka a rozwój teatru, Jan Nepomucen Kamiński, „Skalmierzanki".*

Nr 7: W. Fallek, *„Nasze miasto" Widera, Słów parę o Wilderze*; P. Gorczykowski, *„Majster i czeladnik" Korzeniowskiego i „Marcowy kawaler" Blizińskiego, Komedia tradycyjna XIX wieku — Józef Korzeniowski 1797—1863, Józef Bliziński 1827—1893*; W. Lipiecowa, *Lucjan Rydel (poeta i twórczość), „Zaczarowane koło"*[10].

VIII. Komisja wydawnicza Towarzystwa Polonistów R.P. podejmowała wysiłki publicystyczne i wydawnicze, które miały na celu „służbę społeczną wobec młodzieży, szerokich warstw inteligencji i wobec kultury Łodzi". Przygotowywano równolegle trzy pozycje o charakterze ciągłym: „Prace Polonistyczne", Kolumnę Literacką przy „Kurierze Łódzkim" i programy teatralne dla młodzieży szkolnej. Starano się przedstawić interesujące prace

---

[10] *Ibidem*, s. 469—470.

z dziedziny pedagogiki i dydaktyki, publikować fragmenty prac naukowych. Redakcja „Prac Polonistycznych" zaznaczała, że pierwszeństwo w przyjęciu materiałów do druku mają „autorzy łodzianie lub pracą związani z Łodzią oraz prace o tematach związanych z Łodzią". Trzy serie „Prac Polonistycznych" wydane w latach 1937—1939 zawierały prace naukowe i popularnonaukowe, których tematyka skupiała się w obrębie zagadnień regionalnych, historycznoliterackich, teoretyczno-literackich, językoznawczych, teatralnych. Na podkreślenie zasługuje fakt, że poszczególne serie „Prac" poświęcają wiele miejsca regionalnej kulturze literackiej, dla której hołdem był rocznik pierwszy, ale i następne publikowały wyniki podejmowanych wysiłków badawczych.

Wspomniana pierwsza seria „Prac Polonistycznych" odzwierciedlała nie tylko środowiskowe nastawienie programów, wynikających między innymi z kulturoznawczej koncepcji nauczania, ale stanowiła, zdaniem polonistów łódzkich, „uznaną powszechnie prawdę dydaktyczną o konieczności powiązania nauki szkolnej z otoczeniem ucznia". Przypomnienie autorów i tytułów niektórych artykułów pozwala zapoznać się z tematyką podejmowanych badań. Oto przykłady: S. Skwarczyńska, *Regionalizm a główne kierunki teorii literatury*, Z. Hajkowski, *Boruta w literaturze pięknej. Rzecz o regionalnym motywie literackim*, M. Romankówna, *„Ziemia obiecana" Reymonta a rzeczywistość łódzka*, T. Czapczyński, *Marian Piechal*, M. Braun, *Aleksander Kraśniański (1900—1929)*, A. Mirkowicz, *Kantorbery Tymowski (szkic biograficzno-literacki)*, W. Fallek, *Scena łódzka pod dyr. Aleksandra Zelwerowicza — karta z dziejów teatru łódzkiego (1908—1911)*, L. Stolarzewicz, *Materiały do bibliografii literacko-kulturalnej Łodzi*. Podobnie jak w dziale pierwszym (naukowym), tak i w dziale drugim (dydaktycznym) przeważają prace o charakterze regionalnym: J.Z. Jakubowski, *Regionalizm w nauczaniu języka ojczystego*, T. Czapczyński, *Łódź w świetle niektórych utworów literackich*, W. Wrzesińska, *Opieka społeczna nad dzieckiem na terenie Łodzi jako temat lekcji języka polskiego*, S. Skwarczyńska, *Momenty hagiograficzne związane z regionem łódzkim na lekcjach języka polskiego*, Z. J. Jakubowski, *Dygresje o poetach łódzkich na lekcjach języka polskiego*, W. Lipiec, *Wpływy języka niemieckiego w łódzkim żargonie fabrycznym i zniekształcenia językowe*, W. Fallek, *Lekcje regionalne (Przechadzka po Starym Mieście, Muzeum Bartoszewiczów i jego założyciele)*. Tylko trzy artykuły zamieszczone w serii pierwszej nie wiązały się z tematyką regionalną: H. Stolarzewiczowej *Spojrzenie na wartości ogólnoludzkie „Nieboskiej komedii" z punktu wi-*

dzenia młodzieży klasy VIII, M. Gundlachówny *O znaczeniu i istocie ortografii,* G. Reicher-Thonowej *Gazetka klasowa jako ważny czynnik wychowawczy i dydaktyczny w nauczaniu języka polskiego.*

Seria druga „Prac Polonistycznych" zawierała prace naukowe i dydaktyczne następujących autorów: S. Skwarczyńskiej, J. Grodzkiej, Z. Jabłońskiej-Erdmanowej, M. Piechala, M. Romankówny, J. Z. Jakubowskiego, W. Falleka, L. Stolarzewicza, T. Sarneckiego, T. Czapczyńskiego, A. Czaplińskiego, Z. Chądzyńskiej; na dziewiętnaście prac tylko cztery związane były z regionem łódzkim.

W trzeciej i ostatniej w dwudziestoleciu międzywojennym serii „Prac Polonistycznych" wyniki swych badań i poszukiwań metodycznych publikowali W. Doroszewski, A. Kowalska, J. Pietrusiewiczowa, A. Mirkowicz, S. Skwarczyńska, T. Nowacki, M. Romankówna, J. Z. Jakubowski, T. Czapczyński, Z. Hajkowski, W. Fallek, L. Stolarzewicz, S. Zagórski, W. Wrzesińska, H. Stolarzewiczowa, J. Grodzka; wśród dwudziestu prac trzy pozycje poświęcono zagadnieniom regionalnym.

Od października 1937 roku komitet polonistyczny Towarzystwa Polonistów R.P. (J.Z. Jakubowski, W.M. Jakóbczyk, M. Romankówna, S. Skwarczyńska) redagował Dodatek Literacki przy „Kurierze Łódzkim", początkowo tygodniowy, później dwutygodniowy. Zamieszczano artykuły o charakterze literackim, społeczno-literackim, popularnonaukowym, sprawozdania, recenzje, wiersze. Autorami zamieszczanych prac byli m.in. Z. Chądzyńska, T. Czapczyński, Z. Hajkowski, W. M. Jakóbczyk, J. Z. Jakubowski, A. Kasprowicz, J. Pawłowski, M. Piechal, M. Romankówna, T. Sarnecki, Siennicki, Wodziński. Od numeru 43 zarząd Towarzystwa Polonistów porucza redakcję J. Z. Jakubowskiemu, równocześnie Dodatek Literacki zmienia swą nazwę na Kolumnę Literacką przy „Kurierze Łódzkim". Nadal porusza się zagadnienia literackie i kulturalne, drukuje recenzje, wiersze, prowadzi kronikę kulturalną Łodzi. W Kolumnie Literackiej drukowali J. Andrzejewski, Z. Chądzyńska, W. Chrupek, J. Chwilczyńska, T. Czapczyński, Z. Hajkowski, J. Z. Jakubowski, A. Jamroż, W. Jędrkiewicz, A. Kasprowicz, J. Kisielewska, A. Kowalska, A. Mirkowicz, A. Niesiołowski, T. Nowacki, M. Piechal, M. Romankówna, S. Skwarczyńska, H. Stawarska, F. Walczowski, S. Zagórski[11].

---

[11] *Ibidem,* s. 467—471.

IX. W latach 1937—1939 Towarzystwo Polonistów R.P. — Oddział w Łodzi współpracowało z łódzką rozgłośnią Polskiego Radia, członkowie Towarzystwa wygłaszali pogadanki okolicznościowe lub cykle pogadanek, np.: T. Czapczyński, *Teatr szkolny, Klub literacki w Łodzi, W dążeniu do wyższej uczelni w Łodzi. Łódź miastem dzieci;* J. Z. Jakubowski, *Łódź w hołdzie H. Sienkiewiczowi, Z działalności Koła Polonistów w Łodzi, W pracy nad pogłębianiem kultury regionalnej, Łódź w hołdzie B. Prusowi, Powrót do wielkich tradycji powieści polskiej, Łódź w „Dziejach jednego pocisku" A. Struga, Poloniści łódzcy przy pracy, W cieniu wygasłej sławy, Młodzież w teatrze, Narodziny świadomości pracy w literaturze polskiej, Polska ideologia pracy*; T. Nowacki, *Wychowanie dziecka w rodzinie robotniczej, Dziesięciolecie pracy Instytutu Przemysłowo-Rzemieślniczego, Zabawy podwórza łódzkiego, Pośrednictwo zawodowe*; M. Romankówna, *„Ziemia obiecana" w świetle źródeł, Życie Juliana Bartoszewicza, Zapomniany uczony*; S. Skwarczyńska, *Szkoła w służbie życia, Znaczenie społeczne mitu, Dramaty społeczne K. H. Rostworowskiego, Kult pracy w literaturze* (dialog z J.Z. Jakubowskim), *Kult pracy u Mickiewicza, Praca u Żeromskiego*[12].

Niezależnie od planów poszczególnych sekcji członkowie Towarzystwa brali czynny udział w zebraniach innych Towarzystw, wygłaszając tam odczyty i referaty[13].

W czerwcu 1939 roku przedstawiciele poszczególnych sekcji i komisji Towarzystwa złożyli sprawozdania z działalności i przedstawili plany pracy na rok szkolny 1939/40, które zatwierdzono. W miesiącach letnich 1939 roku czynna była tylko komisja wydawnicza.

Próby rozpatrzenia poczynań Towarzystwa Polonistów R.P. i powiązań z koncepcjami nauczania literatury w dwudziestoleciu międzywojennym oraz z tendencjami w pedagogice pozwalają na postawienie następujących wniosków.

Działalność Towarzystwa Polonistów w omawianym okresie zmierzała wyraźnie ku niesieniu pomocy merytorycznej i metodycznej nauczycielom szkół średnich. Starano się poszerzyć wiadomości i rozwijać zainteresowania polonistów przez zaznajamianie ich z najnowszymi zagadnieniami humanistyki, przez bezpośrednie kontakty z autorami opracowań naukowych. Nauczanie w szkole średniej pojmowano jako próbę integrowania zagadnień literackich, językowych i teatralnych. W związku z przystąpie-

[12] *Kronika Oddziału Łódzkiego Towarzystwa Polonistów R.P.*, s. 455—456; *Sprawozdanie Towarzystwa Polonistów R.P. Oddział w Łodzi*, s. 471.
[13] *Ibidem*, s. 471—472.

niem do realizacji materiału programowego w liceum większy nacisk położono na zagadnienie syntez historycznoliterackich.

Wśród koncepcji nauczania literatury w szkole średniej zaznaczyła się koncepcja kulturoznawcza i psychologiczna.

Na podkreślenie zasługuje powiązanie działań dydaktycznych z oddziaływaniem na rzecz środowiska lokalnego.

W poczynaniach organizatorów pomocy merytorycznej i metodycznej nauczycielom łódzkim obserwuje się wpływ pedagogiki socjologicznej, w tym pedagogiki społecznej, oraz pedagogiki kultury. Tendencje uspołeczniania nauki szkolnej, próby poszukiwań metod skutecznego oddziaływania na środowisko widoczne są w działalności wszystkich sekcji Towarzystwa Polonistów. Tematyka zebrań z polonistami szkół średnich w latach 1937—1939 dość wyraźnie sugeruje nawiązywanie do kultury narodowej, w tym także do tradycji kultury regionalnej.

Szczególne uznanie władz oświatowych dla prac Towarzystwa Polonistów sprawiło, że w Łodzi w latach 1937—39 nie zachodziła potrzeba powoływania przy kuratorium odrębnego ogniska metodycznego języka polskiego.

Wrzesień 1939 roku przyniósł rozproszenie, aresztowania i śmierć niektórych członków Towarzystwa. Zniszczeniu uległy teki prezesa, obu sekretarzy, wydawnictwa Towarzystwa (zachowały się przypadkowo nieliczne egzemplarze). W czasie wojny odeszli tak aktywni niedawno członkowie Towarzystwa, jak Jan Bolechowski, Antoni Czapliński, Wilhelm Fallek, Zygmunt Hajkowski, Władysław Marek Jakóbczyk, Ludwik Kalisz.

Po sześcioletniej przerwie okupacyjnej ocalała z wojny grupa byłych członków Towarzystwa skupiła się w Łodzi i włączyła w organizowanie życia oświatowego. We wrześniu 1945 roku zapadła decyzja o zawieszeniu działalności Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej, postanowiono więc działalność naukową i wydawniczą dawnego Oddziału Łódzkiego Towarzystwa Polonistów R.P. przenieść na teren powołanego przez J. Saloniego już 13 maja 1945 roku Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza — Oddział w Łodzi oraz na teren utworzonego Uniwersytetu Łódzkiego. Działalność dydaktyczną przekazano ognisku metodycznemu, organizowanemu przez byłego kierownika sekcji dydaktycznej Towarzystwa Polonistów — J. Z. Jakubowskiego[14].

Pierwsze po wojnie „Prace Polonistyczne" (seria czwarta — rok 1946, i seria piąta — rok 1947) świadczą o kontynuowaniu

[14] *Sprawozdanie Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza Oddział w Łodzi do lipca 1946 roku*, „Prace Polonistyczne" 1940—46, S. IV, s. 221—224; *Kronika*, „Polonista", R. X: 1946, z. 1, s. 31—32.

tradycji wydawniczych Towarzystwa Polonistycznego. Autorzy serii czwartej (T. Czapczyński, T. Łopalewski, A. Kowalska, J. Kulczycka-Saloni, J. Saloni, E. Sawrymowicz, S. Skwarczyńska, Z. Skwarczyński, Z. Sierp-Szczakowski, J. Trzynadlowski) oraz serii piątej (B. Baranowski, J. Z. Jakubowski, A. Kowalska, J. Kulczycka-Saloni, S. Lichański, L. Łopatyńska, M. Romankówna, T. Sievert, S. Skwarczyńska, Z. Skwarczyński, Z. Stieber, J. Trzynadlowski) przychodzą z pomocą merytoryczną nauczycielom szkół średnich Łodzi, publikując prace, których oczekiwało pozbawione pomocy naukowych środowisko nauczycielskie.

Działalność dawnej sekcji naukowej Towarzystwa Polonistów R.P. znalazła swe rozwinięcie w planowej pracy naukowej wyższej uczelni. W kadrze naukowej Uniwersytetu Łódzkiego znaleźli się członkowie Oddziału Towarzystwa Polonistów R.P.: J. Z. Jakubowski, A. Kowalska, S. Skwarczyńska[15].

Tradycje Towarzystwa Polonistów Rzeczypospolitej Polskiej — Oddziału Łódzkiego, jego formy pracy z nauczycielami szkół średnich widoczne są w poczynaniach pierwszych instytucji organizujących doskonalenie zawodowe nauczycieli języka polskiego w naszym mieście. Rozwinięcie jednak tego zagadnienia przekracza ramy niniejszej publikacji i stanowi temat dalszych poszukiwań badawczych.

---

[15] J. Zaorski, *Osiągnięcia historyków literatury Uniwersytetu Łódzkiego w badaniach i kulturze Łodzi i rejonu łódzkiego*, [w:] *Łódź i ziemia łódzka w badaniach Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1945—1970*, Łódź 1970, s. 56.